

100-РІЧЧЯ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

УДК 94:355.318] (477.63) "1917/1921"

ЗАЙЦЕВ С. І.

<https://orcid.org/0000-0003-2277-9345>

<https://doi.org/10.33577/2313-5603.34.2020.64-73>

ОРГАНІЗАЦІЯ ІРРЕГУЛЯРНИХ БОЙОВИХ ФОРМУВАНЬ КАТЕРИНОСЛАВЩИНИ У 1917–1921 рр.

У статті на основі архівних матеріалів, мемуарів, статей періодики та нормативно-правових документів проаналізовано особливості організації іррегулярних збройних формувань, які брали участь у революційних подіях на теренах Катеринославщини в період Української революції 1917–1921 рр.: більшовицьких, проукраїнських, а також анархістських повстанських і партизанських бойових підрозділів. Визначено, що поділ на структурні одиниці був важливим елементом побудови тамтешніх нерегулярних сил і залежав від низки факторів. Розглянуто принципи організації, як повстанських, так і партизанських загонів. Здійснено їх порівняльний аналіз та наведено головні особливості.

Ключові слова: організація бойових підрозділів, іррегулярні бойові формування, Катеринославщина, більшовизм, анархізм, проукраїнські сили.

Постановка проблеми. Повноцінне вивчення питань, пов'язаних із подіями Української революції 1917–1921 рр. на Катеринославщині, неможливе без дослідження такого характерного явища цього періоду, як повстансько-партизанський рух. Так, саме діяльність іррегулярних збройних формувань стала важливою складовою тогочасного життя у регіоні. При цьому значну увагу слід приділити особливостям організації цих формувань. Це дозволить як розкрити малодосліджену сторінку вітчизняної історії, так і проаналізувати особливості військового будівництва на українських землях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні спостерігається активне зростання уваги істориків до проблем, пов'язаних із революційними подіями 1917–1921 рр. Однак малодослідженими залишаються питання, пов'язані із організаційною структурою тогочасних іррегулярних повстанських і партизанських формувань. Серед доробків сучасних авторів, які у своїх роботах у тій чи іншій мірі торкаються вказаної тематики, слід виділити публікації Д. Архирейського (*Архирейський, 2015*), В. Бондаренка (*Бондаренко, 2005*), В. Задунайського (*Задунайський, 2009*), О. Конєва (*Конєв, 1989*), В. Лободаєва (*Лободаєв, 2010*), О. Тимошука (*Тимошук, 1996*) та колективну працю Г. Гребенюка, Р. Коваля, В. Коротенка й О. Маслака (*Гребенюк та ін., 1997*).

Зайцев Сергій Іванович, аспірант історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка.

© Зайцев С. І., 2020

Мета статті полягає в аналізі поділу на структурні бойові одиниці більшовицьких, проукраїнських й анархістських нерегулярних бойових формувань, які діяли на території Катеринославщини у 1917–1921 рр.

Виклад основного матеріалу. Важливим елементом побудови будь-якого повноцінного бойового формування, в тому числі й іррегулярного, виступає його організація, тобто поділ на структурні одиниці. Безумовно, ця практика активно використовувалася повстанськими та партизанськими утвореннями, що діяли на теренах Катеринославщини в роки революційних потрясінь 1917–1921 рр.: прихильниками анархізму, більшовизму та українського уряду Центральної Ради, а пізніше Директорії Української Народної Республіки. Однак на всій досліджуваній території цей поділ не був однаковим і залежав від багатьох факторів: характеру, форм і способів ведення бойових дій певним бойовим формуванням, його чисельності та всебічного забезпечення, фізико-географічних особливостей місцевості, чисельності та стану озброєності противника, а також, часто головним чином, від принципів, якими керувалися провідні для бойового формування політичні сили.

Пробільшовицькі сили, що брали участь у повстанському русі на Катеринославщині, були представлені, головним чином, напіввійськовими робітничими загонами Червоної гвардії. В основі її поділу на бойові одиниці було покладено положення статуту Виборзького району міста Петрограда (*Хвостенко ред., 1957: 345*). Саме вони й лягли в основу статуту т. зв. «Робітничої гвардії» Катеринослава. За ним найменшою бойовою одиницею червоногвардійського формування був десяток на чолі з десяцьким. Десятки складалися у сотні, очолювані сотськими, а 10 сотень утворювали батальйон. Останнім мав керувати начальник, на допомогу якому відводилися два помічники. Окрім того, при батальйоні повинна була існувати очолювана начальником батальйонна рада, до складу якої входили його помічники та сотські. Варто підкреслити, що усі посади мали бути виборними (*Гонтарь, 1927: 181*). Очільниками червоногвардійських загонів, зазвичай ставали амбітні партійні діячі, що мали авторитет у середовищі товаришів по зброї, або ветерани підпільного більшовицького руху. Відтак, можна констатувати, що Червона гвардія була побудована за десятиковою системою та відзначалася виборністю посад.

Для управління червоногвардійськими загонами нерідко могли створюватися спеціальні штаби. На сьогодні відомо про їх існування в середовищі названих іррегулярних бойових формувань Кам'янського та Катеринослава. Штаб, як правило, організовувався при конкретному підрозділі (*Воспоминания Тржасковского В. о революционных событиях в с. Каменском в 1917 году, 1962: арк. 9*).

Однак існували і штаби, що об'єднували під собою кілька формувань. Так, у Катеринославі навесні – початку літа 1917 р. штаби Червоної

гвардії спочатку були утворені окремо на кожному заводі. Та для кращого керування загонами червоногвардійців в липні (за іншими даними в жовтні) того ж року місцевим партійним більшовицьким комітетом було створено 3 штаби, що склалися із 5 чоловік кожен: Миський районний; Брянський або Військово-революційний штаб Червоної гвардії Брянського району при Брянському заводі, який об'єднав червоногвардійські штаби Брянського та Трубноного заводів міста; Задніпровський районний у Амур-Нижньодніпровську, який був створений при заводі «Сиріус» й об'єднав штаби приміських лівобережних заводів. Згодом також було створено 4-й районний штаб, на який покладалося завдання керувати червоногвардійцями-латишами, які працювали на підприємствах міста. Для керівництва переліченими штабами було організовано головний загальноміський штаб Червоної гвардії Катеринослава та його околиць. При цьому окрім посади начальника штаба існував і пост начальника міської Червоної гвардії (*Потанов, 1957: 258–259; Прохоров, 1957: 212*).

Ще одним прикладом штабу, який здійснював контроль над кількома червоногвардійськими формуваннями, був утворений у листопаді 1917 р. в Катеринославі Військово-революційний штаб червоногвардійців-залізничників. Відомо, що навколо нього було об'єднано розрізнені загони Червоної гвардії, які здійснювали контроль над Катерининською залізницею (*Левченко, 1957: 324*).

Зовсім інакшу організацію мали сформовані більшовиками партизанські підрозділи. Основною бойовою одиницею партизанських формувань виступав загін, чисельність якого варіювалася від кількох десятків до 2–3 сотень бійців, у край рідко перевищуючи цю позначку (*Воспоминания Макарова-Никитина Н. М. об его участии в гражданской войне 1918–1919 г.: арк. 12, 14; Воспоминания Потанова Г. В. о его участии в борьбе за установление советской власти на Екатеринославщине 1917–1919 гг.: арк. 2; Никитин-Макаров, 1929: 199–216*). Якщо загін усе ж таки був надто чисельним, то зазвичай він дробився на менші підрозділи, або з числа його особового складу відбиралися найдосвідченіші бійці, які й займалися підготовкою та проведенням бойових операцій, складаючи таким чином ядро самого загону (*Задорожний: арк. 4; Никитин-Макаров, 1929: 201*). Крім того, загони могли поділятися на роти, а ті, в свою чергу, на взводи. При неможливості діяти великими силами зі складу загону формувалися спеціальні групи чисельністю до 25 партизан (*Воспоминания Макарова-Никитина Н. М. об...: арк. 15–16, 29; Никитин-Макаров, 1929: 209*).

У випадку, якщо кількість партизанських загонів на території певного повіту була великою, вони могли об'єднуватися у полки чисельністю 2,5–3 тисячі бійців на чолі з командиром полку та комісаром (*Воспоминания Макарова-Никитина Н. М...: арк. 29*). Іншим

варіантом організаційної структури більшовицького партизанства було об'єднання розрізаних загонів у бригади, чисельністю близько 4–6 тисяч партизан (*Никитин-Макаров, 1929: 215–216*).

Для керування розрізненими загонами створювалися революційні комітети (ревкоми), які підпорядковувалися губернському революційному комітету (губревкому), як було наприкінці літа – початку осені 1918 р., коли на території лівобережжя Катеринославщини, охопленій більшовицьким партизанським рухом, було сформовано Новомосковський і Павлоградський ревкоми, що перебували під керівництвом Катеринославського губревкому (*Воспоминания Макарова-Никитина Н. М. об...: арк. 14*). Проте існував й інший варіант керівництва розрізненими партизанськими силами. Наприклад, влітку 1919 р. радянським урядом, який цього разу напругу взаємодіяв із більшовицькими партизанськими формуваннями Катеринославщини, для управління іррегулярними силами було створено командування повстанськими військами Лозово-Синельниківського напрямку, що складалося із командира та штабу (*Никитин-Макаров, 1929: 199, 215–216*).

Перші проукраїнські повстанські формування Катеринославщини були представлені організаціями Вільного козацтва. Вільні козаки Катеринослава мали організаційну структуру, наближену до червоногвардійської. Так, статут організації «Вільне козацтво», аналогічно до статуту «Робітничої гвардії», найменшою бойовою одиницею вільнокозацького підрозділу проголошував десятки, на чолі яких стояли десяцькі старшини. Десятки формували очолювані сотенними старшинами сотні. Кожна сотня мала власну раду, що складалася із десятників на чолі з сотенним старшиною. 10 сотень утворювали курінь, на чолі якого стояла курінна рада, що складалася із отамана та двох помічників і писаря. В допомогу отаманові куреня також відводилися 2 осавули, що стояли на чолі кожних 5 сотень. Усі посади були виборними й обирались відповідними зборами (сотенними або загальними), при цьому отаманами, помічниками отаманів та писарями могли стати лише сотенні старшини та осавули (*Статут організації «Вільне козацтво», 1917: арк. 2–2 зв.*).

Дещо іншу структуру військової організації пропонував затверджений у листопаді 1917 р. Центральною Радою «Статут Вільного козацтва України». За ним, найнижчим бойовим підрозділом організації була зона, що складалася із 4–6 козаків і очолювалася зонним. Зони складали рої, а рої чоти, що, в свою чергу, складали сотні на чолі з сотенною старшиною в складі сотника, підсотника і писаря. До штату кожної сотні також входили бунчужний, скарбник, складник, а у випадку походу – ще й обозний і кашовар. Усі сотні однієї волості становили курінь на чолі з курінним, його заступником і писарем. Курені повіту мали об'єднуватися в полк, очолюваний полковником,

його товаришем і писарем, а усі полки губернії утворювали кіш. На чолі коша стояли кошовий отаман, 2 його товариші та писар. До того ж, у порядкуванні справами кожного названого підрозділу брали участь козацькі збори (сотенні, курінні, полкові та кошові), які також обирали старшину, оскільки усі посади були виборними (*Верстюк, Смолій, 1996: 435–440*). Таким чином, в основі вказаного статуту лежав уже не десятковий, а адміністративно-територіальний принцип поділу формування на структурні підрозділи.

Однак в подальшому обидва типи структурного поділу не набули значного поширення серед проукраїнських повстанських формувань. Так, зовсім інакшу структуру мала Степова Дивізія, утворена в 1920 р. К. Степовим-Блакитним (Пестушком). Вона складалася із 4 полків і одного окремого загону. Якщо враховувати, що чисельність останнього підрозділу була незначною (до 200 бійців), а загальне число вояків дивізії сягало 18 тисяч, то до кожного полку, таким чином, повинно було входити близько 4,5 тисяч вояків. Керування повстанцями окрім К. Степового-Блакитного, який мав звання отамана дивізії, здійснював і штаб (*Степовий, 1947: 46*).

Та у більшості випадків проукраїнські повстанські формування, виникаючи стихійно, не мали чіткої організаційної структури. Зазвичай вони склалися із загонів різної чисельності, котрі при потребі об'єднувалися у більші підрозділи або вливалися до складу більш потужних і чисельних формувань.

Проукраїнські партизанські формування у більшості випадків склалися із постійного бойового загону з кількох десятків найдосвідченіших бійців і резервів, що застосовувалися лише при масштабних бойових діях (*Гордієнко, 1976: 187; Охроменко, 1921: 3*). Існували й випадки поділу загонів на частини (*Доклад Криворозжского уездного военного совещания о ведении перемирия с бандой Иванова, 1921: арк. 9*).

На чолі загонів перебували керівники – отамани. В переважній більшості випадків це були представники сільської інтелігенції, значна частина із яких були учасниками Першої світової війни. Однак окрім наявності освіти та вміння вести бойові дії отамани повинні були мати значний авторитет у середовищі своїх підопічних. Ось як охарактеризував вимоги до особи, що прагнула стати отаманом, один із учасників повстансько-партизанського руху на Катеринославщині Д. Гонта (*Гонта, 1957: 19*): «Щоб бути отаманом, треба було бути непересічною людиною, треба було чимось імпонувати своєму оточенню. Отаман мусів бути рішучим, хоробрим, добрим організатором, мусів уміти опанувати масу, яку діставав у свої руки».

Бойові іррегулярні формування анархістів переважно відзначалися використанням партизанських способів ведення бойових дій, а тому, зазвичай, являли собою загони різної чисельності й гуртувалися навколо

авторитетного в їхньому середовищі ватажка (Данилов, Шанин, 2006: 50; Махно, 1937: 72–73). Нерідко останні мали статус «батька», як у випадку Н. Махна (Белаш, Белаш, 1993: 44; Махно, 1937: 86), І. Кулика (Григор'єв, 1934: 2; Кулык Иван Григорьевич, 1935: арк. 8) та інших менш відомих очільників (Белаш, 1928: 220).

Втім, відомо про спроби Н. Махна переформатувати об'єднані під його керівництвом сили за взірцем регулярної армії. Вперше це було втілено у життя на початку січня 1919 р. Тоді усі зосереджені під контролем Н. Махна анархістські іррегулярні загони було реформовано у 5 полків чисельністю від 500 до 2,5 тисячі бійців на чолі з полковниками. Кожен полк мав складатися з трьох батальйонів. Батальйони утворювалися із трьох рот, а ті – з трьох взводів, відповідно. Керівництво об'єднаними силами, поряд із Н. Махном, доручалося спеціально сформованому оперативному штабові (Белаш, 1928: 220).

На дещо іншому рівні була побудована Революційна повстанська армія України (махновців), утворена у вересні 1919 р. також за взірцем регулярних армій. Її організаційна структура була наступною: армія складалася із чотирьох корпусів; корпуси – із полків; полки – з батальйонів і дивізіонів; батальйони та дивізіони – з рот і сотень; роти та сотні – зі взводів, а ті – з напіввзводів. При цьому для підрозділів встановлювався спеціальний штат. Для управління військами існували штаб армії на чолі з її очільником Н. Махном, що мав титул командарма, та начштармом, а також Реввійськрада із 30 чоловік (Белаш, Белаш, 1993: 338).

Висновки. Таким чином, можна переконатися, що поділ на структурні одиниці був важливим елементом побудови більшовицьких, проукраїнських і анархістських нерегулярних бойових формувань, які діяли на теренах Катеринославщини у 1917–1921 рр. При цьому організаційна структура цих мілітарних утворень відзначалася різноманітністю й залежала від низки факторів. Подальше вивчення зазначеної тематики дозволить глибше та всебічніше дослідити історію військового будівництва та військових традицій на українських землях.

Використані посилання

Архірейський Д. В. (2015). *Махновська веремія. Тернистий шлях Революційної повстанської армії України (махновців) 1918–1921 рр.* Київ: Темпора. 295 с.

Белаш А. В., Белаш В. Ф. (1993). *Дороги Нестора Махно: историческое повествование.* Київ. 591 с.

Белаш В. (1928). Махновщина. (Отрывки из воспоминаний). *Літопис революції.* № 3 (30). С. 191–226.

Бондаренко В. Г. (2005). Відродження козацтва на Катеринославщині (серпень-листопад 1917 р.). *Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету.* Вип. XIX. Запоріжжя: Просвіта. С. 160–165.

Верстюк В. Ф., Смолій В. А. (1996). *Українська Центральна Рада: документи і матеріали: у 2 т. Т. 1.: 4 березня – 9 грудня 1917 р.* Київ: Наукова думка. 587 с.

Воспоминания Макарова-Никитина Н. М. об его участии в гражданской войне 1918–1919 г. Державний архів Дніпропетровської області (ДАДО). Ф. Р-4533. Оп. 1. Спр. 1. 43 арк.

Воспоминания Потапова Г. В. о его участии в борьбе за установление советской власти на Екатеринославщине 1917–1919 гг. ДАДО. Ф. Р-3493. Оп. 1. Спр. 74. 5 арк.

Воспоминания Тржасковского В. о революционных событиях в с. Каменском в 1917 году. (1962). ДАДО. Ф. Р-3493. Оп. 1. Спр. 24. 26 арк.

Гонтарь (1927). *Воспоминания о Красной гвардии. Борьба за Советы на Екатеринославщине. Сборник воспоминаний и статей.* Днепропетровск: Издание Днепропетровского Истпарта и Окружной комиссии по проведению 10-летия Октябрьской революции. С. 176–184.

Гордієнко Г. (1976). *Під щитом Марса.* Філадельфія. 369 с.

Гребенюк Г. С., Коваль Р. М., Коротенко В. В. та Маслак О. О. (1997). *Кость Блакитний, отаман Степової дивізії. Збірник документів і спогадів.* Київ: редакція газети «Незборима нація», «Просвіта». 97 с.

Григор'єв (1934). Зірвати машкару. *Шахтар мангану*, 26 серпня. С. 2.

Гонга Д. (1957). Отаманщина: (Отаман Божко). *Київ*. № 1 (40). С. 16–19.

Данилов В., Шанин Т. (2006). *Нестор Махно. Крестьянское движение на Украине. 1918–1921: Документы и материалы.* Москва: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 1000 с.

Доклад Криворожского уездного военного совещания о ведении перемирия с бандой Иванова. (1921). ДАДО. Ф. Р-3225. Оп. 1. Спр. 56. Арк. 9–10 зв.

Задорожний М. В. *Воспоминания о революционных событиях в Кривбасе и других местах в 1905–1929 гг.* ДАДО. Ф. П-24. Оп. 2. Спр. 27. 11 арк.

Задунайський В. (2009). *Організація та бойова діяльність Українських повстанських формувань (1917–1921). Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.* Вип. 18. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. С. 419–425.

Конев А. М. (1989). *Красная гвардия на защите Октября.* Москва: Наука. 336 с.

Кулик Иван Григорьевич (1935). ДАДО. Ф. Р-2177. Оп. 1. Спр. 202. 121 арк.

Левченко М. (1957). *Більшовики Катерининської залізниці в 1917–1918 рр. Борці за Жовтень розповідають. (Спогади учасників боротьби за владу Рад на Катеринославщині).* Дніпропетровськ: Дніпропетровське обласне видавництво. С. 292–335.

Лободаєв В. М. (2010). *Революційна стихія. Вільнокозацький рух в Україні 1917–1918 рр.: Наукове видання.* Київ: Темпора. 672 с.

Махно Н. (1937). *Воспоминания. Книга 3. Украинская революция (июль-декабрь 1918 г.).* Париж: Издание Комитета Н. Махно, 184 с.

Никитин-Макаров Н. М. (1929). В тьлу у Деникина. *Літотис революції.* № 5–6 (38–39), С. 199–216.

Охроменко. (1921). *Повстанські отамани. Свобода*, 26 липня 1921 р. С. 3.

Потапов М. І. (1957). Червона гвардія Катеринослава. В *Боротьба за перемогу Радянської влади на Україні. Збірник спогадів учасників Великої Жовтневої соціалістичної революції.* Київ: Держполітвидав УРСР, С. 253–273.

Прохоров М. (1957). В рядах Червоної гвардії. *Борці за Жовтень розповідають. (Спогади учасників боротьби за владу Рад на Катеринославщині)*. Дніпропетровськ: Дніпропетровське обласне видавництво, С. 199–221.

Статут організації «Вільне козацтво». (1917). ДАДО. Ф. 566. Оп. 1 дод. Спр. 4. Арк. 2–2 зв.

Степовий Ю. (1947). *В Херсонських степах*. Мюнхен: Культура. 127 с.

Тимошук А. В. (1996). *Анархо-комуністическіе формироваия Н. Махно (сентябрь 1917 – август 1921 г.)*. Симферополь: Таврия. 190 с.

Хвостенко С. П. (1957). *Октябрь в Екатеринославе. (Сборник документов и материалов)*. Днепропетровск: Обл. изд-во. 378 с.

References

Arkhirejskiy D. V. (2015). *Makhnovist fuss. Thorny way of the Revolutionary Insurgent Army of Ukraine (Makhnovists) 1918–1921*. Kyiv: Tempora, 295 p. (ukr.).

Belash A. V. and Belash V. F. (1993). *Roads of Nestor Makhno: historical narration*. Kyiv, 591 p. (rus.).

Belash V. (1928). Makhnovshchina. (Excerpts from memories). In *Annals of the revolution*. № 3 (30), P. 191–226 (rus.).

Bondarenko V. G. (2005). Revival of the Cossacks in the Ekaterinoslav region (August–November 1917). In *Scholarly Works of the Faculty of History, Zaporizhzhia National University*. Issue XIX. Zaporizhzhia: Prosvita. P. 160–165 (ukr.).

Danilov V. and Shanin T. eds. (2006). *Nestor Makhno. Peasant movement in Ukraine. 1918–1921: Documents and materials*. Moscow: "Russian Political Encyclopedia" (ROSSPEN), 1000 p. (rus.).

Gonta D. (1957). Otamanshchina: (Otaman Bozhko). In *Kiev*. № 1 (40), P. 16–19 (ukr.).

Gontar (1927). Memories of the Red Guard. In *Struggle for the Soviets in the Yekaterinoslav region. Collection of memoirs and articles*. Dnepropetrovsk: Publication of the Dnepropetrovsk Ispart and the District Commission for the 10th Anniversary of the October Revolution, P. 176–184 (rus.).

Gordienko G. (1976). *Under the shield of Mars*. Philadelphia, 369 p. (ukr.).

Grebenyuk G. S, Koval R. M, Korotenko V. V and Maslak O. O (1997). *Kost Blakytyny, Ataman of the Steppe Division. Collection of documents and memoirs*. Kyiv: editorial office of the newspaper "Nezbornyma naciya", "Prosvita", 97 p. (ukr.).

Grigoriev (1934). Tear off the mascara. In *Shakhtar manhanu*, Aug. 26, P. 2 (ukr.).

Khvostenko S.P. ed. (1957). *October in Yekaterinoslav. (Collection of documents and materials)*. Dnepropetrovsk: Obl. publishing house, 378 p. (rus.).

Konev A. M. (1989). *Red Guard in defense of October*. Moscow: Nauka, 336 p. (rus.).

Kulik Ivan Grigorievich (1935). Fund R-2177. Inventory 1. File 202. 121 fols. State Archives of Dnipropetrovsk region (SADR). (rus.).

Levchenko M. (1957). Bolsheviks of the Catherine Railway in 1917–1918. *Fighters for October tell. (Memoirs of participants in the struggle for Soviet power in the Ekaterinoslav region)*. Dnipropetrovsk: Dnipropetrovsk Regional Publishing House, P. 292–335 (ukr.).

Lobodaev V. M. (2010). *Revolutionary element. Free Cossack movement in Ukraine 1917–1918: Scientific publication*. Kyiv: Tempora, 672 p. (ukr.).

Makhno N. (1937). *Memories. Book 3. Ukrainian revolution (July–December 1918)*. Paris: Edition of the Committee N. Makhno, 184 p. (rus.).

Memories of G. V. Potapov about his participation in the struggle for the establishment of Soviet power in the Yekaterinoslav region in 1917–1919. Fund R-3493. Inventory 1. File 74. 5 fols. SADR (rus.).

Memories of N. M. Makarov-Nikitin about his participation in the civil war of 1918–1919. Fund R-4533. Inventory 1. File 1. 43 fols. SADR (rus.).

Memoirs of V. Trzhaskovsky about the revolutionary events in the village Kamensky in 1917. (1962). Fund R-3493. Inventory 1. File 24. 26 fols. SADR (rus.).

Nikitin-Makarov N. M. (1929). In the rear of Denikin. In *Annals of the revolution*. № 5–6 (38–39), P. 199–216 (rus.).

Okhromenko. (1921). Insurgent atamans. In *Svoboda*, July 26, P. 3 (ukr.).

Potapov M. I. (1957). Ekaterinoslav's Red Guard. In *Struggle for the Victory of Soviet Power in Ukraine. Collection of Memoirs of the Participants of the Great October Socialist Revolution*. Kyiv: State Political Publishing House USSR, P. 253–273 (ukr.).

Prokhorov M. (1957). In the ranks of the Red Guard. *Fighters for October tell. (Memoirs of participants in the struggle for Soviet power in the Ekaterinoslav region)*. Dnipropetrovsk: Dnipropetrovsk Regional Publishing House, P. 199–221 (ukr.).

Report of the Krivoy Rog district military conference on the conduct of an armistice with Ivanov's gang. (1921). Fund R-3225. Inventory 1. File 56. Fols 9–10 back. SADR (rus.).

Statute of the organization "Free Cossacks". (1917). Fund 566. Inventory 1 add. File 4. Fols 2–2 back. SADR (ukr.).

Stepovy Yu. (1947). *In the Kherson steppes*. Munich: Culture, 127 p. (ukr.).

Timoshchuk A. V. (1996). *Anarcho-communist formations N. Makhno (September 1917 – August 1921)*. Simferopol: Tavria, 190 p. (rus.).

Verstyuk V. F. comp. and Smoliy V. A. ed. (1996). *Ukrainian Central Rada: documents and materials: in 2 vols. Vol. 1.: March 4 – December 9, 1917*. Kyiv: Naukova Dumka, 587 p. (ukr.).

Zadorozhny M. V. *Memories of revolutionary events in Kryvbas and other places in 1905–1929*. Fund P-24. Inventory 2. File 27. 11 fols. SADR (rus.).

Zadunayskiy V. (2009). Organization and military activity of the Ukrainian insurgent formations (1917–1921). In *Ukraine: Cultural Heritage, National Identity, Statehood*. Issue 18. Lviv: I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies, National Academy of Sciences of Ukraine, P. 419–425 (ukr.).

Zaitsev S.

ORGANIZATION OF IRREGULAR COMBAT FORMATIONS OF KATERYNOSLAV REGION IN 1917–1921

In the article, based on archival materials, memoirs, periodicals and legislative documents, attempts to consider features of the military organization of Bolshevik, pro-Ukrainian and anarchist irregular combat formations, that operated in the Katerinoslav region during the Ukrainian Revolution of 1917–1921.

The study found that practice of division into structural units was actively used by the local insurgent and partisan formations and was an important element in building their forces. But this division was not the same and depended on a number of factors: the forms and methods of combat operations by a particular combat formation, its number and comprehensive providing, physical and geographical features of the area, number and state of weapons of the enemy, principles that guided the leading political forces for the combat formation.

The principles of organization of insurgent and partisan detachments are considered. Thus, the Bolshevik insurgent formations, represented by units of the Red Guard, were built on a decimal system. Headquarters were often created to lead several detachments. Bolsheviks partisan formations consisted of detachments. They could split into smaller units and combined into regiments or brigades. Pro-Ukrainian insurgent forces were represented by Free Cossack units. They, like the Red Guard units, were based on their structure of the decimal system, or were formed on the administrative-territorial principle. The partisan forces were detachments consisting of the main core and reserves. Atamans were at the head of the detachments. Anarchist formations were characterized by the unification of detachments of various numbers under the leadership of leaders. However, there were also attempts to build forces on the model of the regular army.

Keywords: organization of combat units, irregular combat formations, Katerinoslav region, Bolshevism, anarchism, pro-Ukrainian forces.